

ВІДГУК
про дисертацію ТАЦЕНКО Н.В. на тему «ЕМПАТІЯ В
СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ:
КОГНІТИВНО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР»,
висунуту на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук
за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Людство у сучасному світі переймається багатьма філософськими, психологічними, етичним проблемами. Чи не найнагальнішою серед них є проблема взаєморозуміння. Фрази «Зрозумій мене!», «Постав себе на моє місце», «Ніхто мене не розуміє, нікому до мене немає діла!», промовлені або промислені, затьмарюють людське життя, іноді роблять його нестерпним. Це один бік браку взаєморозуміння. Є й інший: «Нам так добре разом удвох, чому це дратує сторонніх?», «Як ти не можеш збагнути, який це кайф – стрибати із мосту в крижану воду?» У горі й радості у людині потрібен інший, чия душа «входить у резонанс» із її душею. Науковці говорять в такому разі, що людина потребує емпатії. Науковці досліджують це складне, суто людське, явище – емпатію.

Говорячи про науковців, маємо на увазі численних фахівців у сферах природничих і, головне, гуманітарних наук: нейробіологів, філософів, соціологів, психологів, нейролінгвістів, психолінгвістів. За останні роки «проривними» були відповідні пошуки в царині сугестивної лінгвістики, прагмалінгвістики, лінгвокогнітології. Н.Таценко бере собі за мету із залученням міждисциплінарних дослідницьких методик вивчити феномен емпатії, який вона потрактовує як наукове поняття, емоцію, здатність людини, процес і результат людської інтеракції. Така трактовка досліджуваного феномену вимагає від дисертантки суміщення кількох дослідницьких перспектив – онтологічної, гносеологічної, аксіологічної та дискурсивної. В кожній із зазначених перспектив Н.Таценко робить власний внесок у відповідну епістемічну царину, розглядаючи емпатію як **«когнітивно-афективно-перцептивно-волевиявлювальний концепт**, що спонтанно функціонує в

пізнавальній та комунікативній діяльності індивіда і реалізується у мовленнєвому акті» [АДД, с.11, 26].

Без сумніву, обрана проблема є **актуальною**, а рецензована дисертація відзначається науковою валідністю, її результати є цікавими і **новими**. Завершена дисертаційна розвідка робить крок уперед на безкінечному шляху до розв'язання наукової проблеми взаємодії мови, свідомості, культури та соціуму, зокрема Н. Таценко доходить висновку, що «ЕМПАТІЯ як створений людиною невід'ємний феномен екзистенції підлягає загальним законам існування всього суцього, підпорядковується його закономірностям: усезагальній аналогії, повторюваності, динамічності, синергії». Дисертантка також стверджує, що емпатія є важливою універсалією англomовної спільноти. Побіжно зауважу, що варто було б уточнити, як емпатія корелює із іншою (позірно прямо протилежною) універсалією англomовного, передусім британського, соціуму – «privacy is above all», а також із славнозвісним принципом достойної поведінки джентльмена «stiff upper lip». Та й приписи негативної ввічливості, що їх ревно сповідують британці, начебто не корелюють із широкою реалізацією емпатії як поведінкової стратегії.

Н. Таценко постулює створення нового наукового напрямку – **когнітивно-синергетичної лінгвістики** – яка, на думку дисертантки, запроваджує новий вектор мовознавства, що ґрунтується на застосуванні лінгвосинергетичної та лінгвокогнітивної методологій [ДД, с.29, 33; АДД, с.7]. Теоретично валідними на наш погляд є розробка в дисертації і уведення в науковий обіг поняття **дискурсивної емпатемі**, або **емпатійного мовленнєвого акту**. Виконане в роботі дослідження **емпатійних конверсаційних імплікатур** просуває прагмалінгвістику на крок уперед. **Моделювання концепту ЕМПАТІЯ** в його **синергетичній іпостасі** розширює сферу наукових розвідок у царині синергетики. Все вищезазначене є свідченням високого **теоретичного статусу** запропонованих авторкою спостережень і узагальнень.

Про теоретичний рівень дисертації Н.Таценко свідчить глибока обізнаність авторки із історією питання, опрацювання нею численних наукових

розвідок вітчизняних і зарубіжних дослідників: перелік теоретичних джерел, на які є слушні посилання в тексті, сягає майже п'яти сотень позицій, третина із них іноземними мовами. Адекватність використаних методів дослідження разом із достатністю вибірки мовного і мовленнєвого матеріалу надають солідну доказову базу виконаній роботі і забезпечують вірогідність і переконливість отриманих висновків.

Структура роботи струнка і послідовна. Перший розділ є оглядовим, висвітлює теоретико-методологічні засади когнітивно-синергетичного аналізу емпатії в англomовному дискурсі. Значну увагу приділено проблемам емпатії, що наразі не вирішені у царині синергетики, концептології і дискурсу. Розлогий виклад поточного стану відповідних наукових напрямків свідчить про дуже потужну обізнаність Н.Таценко в сучасних епістемічних парадигмах. Окрему увагу приділено детальному окресленню методики подальшого дослідження.

У другому розділі увага сконцентрована на фрактальній семіотиці концепту ЕМПАТІЯ, в ній зокрема побудовано семну модель імені концепту ЕМПАТІЯ, його модусну модель, мережеву концептуальну модель та матрицю доменів. Аналіз ЕМПАТІЇ як концепту комунікативної поведінки висвітлив частиномовну реалізацію його імені, метафоричний та аксіологічний потенціали цього концепту. Розділ другий видався мені найцікавішим, оскільки в ньому з опорою на запропоновані і вибудовані моделі висвітлено сплетіння мисленнєвих і вербалізованих мовними одиницями компонентів ЕМПАТІЇ як концепту.

Розділ третій навпаки викликав у мене низку запитань, про які трохи згодом. Розділ присвячений аналізу дискурсивної реалізації емпатії, задля чого вивчено і описано емпатійний мовленнєвий акт, в межах якого роздільно розглянуто емпатійно-експресивні та емпатійно-оцінні висловлення, вчинкові та стосункові емпатемі. Увагу приділено опису функціонування емпатійних конверсаційних імплікатур.

Загалом рецензована дисертаційна робота є безсумнівно новаторською ґрунтовною розвідкою, авторка якої із власної наукової позиції висвітлює

когнітивні механізми вербалізації в сучасній англійській мові концепту ЕМПАТІЯ і його функціонування в сучасному англомовному дискурсі, виявляє особливості динаміки емпатійного мовленнєвого акту, пропонує низку нових термінопонять: *емпат/емпатант* (нажаль, не коментуючи відмінність власного і загальномовного, усталеного значення терміну *емпат* – людина із розвиненою здатністю до емпатії), *дискурсивна емпатема*, *емпатійні конверсаційні імплікатури*. На мою думку, варто було створити глосарій із запропонованих термінів і їхніх дефініцій і включити його в дисертацію. Зазначені терміни тлумачаться набагато пізніше за їх перший ужиток у тексті дисертації, а в АДД іноді взагалі не тлумачаться. Таку комунікативну стратегію дисертантки важко назвати *reader friendly*.

Н. Таценко доводить (із цифрами і фактами) вельми невтішну тезу стосовно того, що ЕМПАТІЯ – це переважно ознаковий концепт, аніж подієвий, себто людям (принаймні англомовним) властиво скоріш *розмірковувати* про емпатію, аніж *реалізовувати* емпатію у своїй поведінці (про це див. с.208-209).

Схвальної оцінки заслуговує спостереження дисертантки над динамікою становлення та розвитку відносно нового/молодого в культурно-історичному ракурсі концепту ЕМПАТІЯ. Зокрема, Н. Таценко показує шлях концепту за сто років від первинного значення «здатність увійти в емоційну гармонію з певним витвором мистецтва [Lipps 1906]» до сучасного значення: здатність «відчувати і розуміти почуття й настрої іншої людини» (с. 214).

Експланаторності викладу авторської концепції сприяє система додатків, в яких наводиться перелік репрезентантів лексикалізованого концепту ЕМПАТІЯ (іменних *empathy* та дієслівних *empathize*), вилучених із Британського національного корпусу і підданих кількісному аналізу, а також перелік метафоричних контекстів досліджуваного концепту.

Зазначаючи теоретичну цінність рецензованої дисертації, висловимо і низку коментарів стосовно викладеного в ній матеріалу.

1. Дозволю собі немале за обсягом цитування: «Атрактором емпатійного мовленнєвого акту є іллокуція – намір емпата розділити емоційно-когнітивний стан емпатанта з допомогою вербалізації

втішання (допомоги, жалості, жалю, захоплення, обнадіювання, підбадьорювання, схвалення, турботи тощо), або намір емпатанта викликати емпатію. Кінцева мета – змінити емоційно-когнітивний стан співрозмовника або ставлення комунікантів один до одного (АДД, с. 22). В зв'язку із цим твердженням хотілося б почути резони, за якими до емпатем були залучені висловлювання рекламного спрямування, взяті із рецензій на ту чи ту книгу і розташовані на її обкладинці. Наприклад, (304) *The series will provide slapstick comedy for your head that will make you laugh until your ribs ache* (Evanovich, 175). Загальний обсяг публікації, згідно бібліографічного опису, дорівнює 175 сторінок; (303) *I am willing to advise you this book, I am wanting to recommend it to you* (Brinkley,1). Аналогічними за статусом є приклади (285, 286, 287, 291, 292, 297, 298, 305, 306, 311, 312). Мені важко повірити, що ці рекламні висловлювання, адресовані потенційному читачеві, із іллокуцією: «Купи цю книжку і буде тобі задоволення» відповідають статусу «одиниці спонтанної комунікації» – емпатемами (визначення наведено вище). В такому разі вся реклама як мовленнєвий жанр мусить бути зарахована до дискурсивних емпатем. Наврядчи авторка мала це на увазі. Чекаю на пояснення під час захисту.

2. Прошу провести чітку демаркаційну лінію між висловлюваннями **емпатійного** і **симпатійного** характеру, між емпативами і емотивами. В роботі стверджується, що «Різниця між **емотивами** та **емпативами** полягає в тому, що **емотивні** висловлення...відображають... емоції як егоцентричного характеру, так і пов'язані з комунікантом (вочевидь йдеться про адресата, співрозмовника – І.К.), а **емпатійні** висловлення завжди комунікативно спрямовані», думаю, авторка мала на увазі «спрямовані на співбесідника» (с.21). І ще одна цитата: «В англomовному соціумі ЕМПАТІЯ концептуалізується насамперед як здатність відчувати й розуміти іншу людину» (с.18). Чи не

протирічить вищенаведене виокремленню в роботі проективних дискурсивних емпатем, які є «прекцією емпатом своєї точки зору на свідомість емпатанта» (с. 302 і далі)?

3. Під час захисту бажано отримати відповідь на запитання: де пролягають межі емпативного мовленнєвого акту? Вони збігаються із відтвореним мовленням, чи вони захоплюють ширшу текстову територію, включаючи авторський (тобто іншого мовця) коментар? Наведемо типовий приклад із дисертації і автореферату: (377) *James Gilbey reacted to the royal split with the discretion and fierce loyalty which is typical of one of the Princess of Wales's special friends. TODAY broke the news to him as he worked at Team Lotus's offices in central London. 'I think if any couple goes through a separation, it is very difficult and I sympathise with them,' he said* (с. 304). Інтерпретація цього прикладу дисертанткою свідчить про занадто (як на мене) широку трактовку: «Емпатійний мовленнєвий акт починається (!!!!) зі стосункової емпатемі, яка підтверджує, що Джеймс Гілбі (емпат) є близьким другом Діани (емпатанта) і повністю підтримує принцесу» (далі повторюється характеристика стосунків Дж. Гілбі і леді Д, виокремлена нами у прикладі). На моє переконання, емпатійним актом є виключно пряме мовлення Джеймса Гілбі. Аналогічні запитання маю до прикладів (375, 379), в яких підкреслені частини коментарів дисертантки (а отже емпатемі) захоплюють і авторське мовлення: he looked down at the upturned eyes. They bulged outward, blue and bloodshot. “I just saw the cause of death.” The sight was gruesome) (с. 301). Langdon watched Vittoria approach. She had obviously been crying, her deep sable eyes filled with emotions Langdon could not place (с. 308). Отже, моє запитання: де саме на думку дисертантки починається і закінчується мовленнєвий акт емпатії?
4. Оформлення рецензованої роботи можна було б вважати бездоганним, якби не кілька огріхів.

(а) В роботі ніде не експлікується особистий внесок дисертантки у наукові публікації, що вийшли у співавторстві (таких налічується 8 позицій: № 250, 251, 252, 254, 265, 268, 458, 459).

(б) Не вказано дату затвердження теми дисертації та не названа установа, що затвердила її.

(в) Необґрунтованим є використання не автентичних англомовних ілюстрацій, зокрема перекладеного англійською фрагмента прес-конференції президента РФ, в якому наведено обмін репліками Романа Цимбалюка і Володимира Путіна, спілкування, вочевидь, велось російською мовою (приклад 399 на с. 332).

(г) Читання тексту дисертації і автореферату було б ефективнішим, якби авторка диференціювала написання об'єкта своїх міркувань: ЕМПАТІЯ (коли йдеться про концепт), *емпатія* (коли йдеться про лексему) і емпатія (якщо мова про феномен). До речі назву концепту, що лексикалізований іншою мовою, аніж мова викладу, традиційно надають двома мовами: ЕМПАТІЯ / ЕМПАТНУ. В дисертації цього не має.

(д) Мене дещо збентежила манера Н. Таценко наводити щедрі посилання на власні публікації. Я нарахувала майже три десятки таких. Загальновідомо, що посилання на джерела в науковому дискурсі слугують перш за все цілям висвітлення теоретичного тла, на якому вибудовується авторська концепція. Інше призначення посилань – знак поваги до чужої наукової думки, свідчення приналежності тієї чи іншої тези, факту, умовиводу певному науковцю. Як перша, так і друга функція поглинається викладом автора роботи своїх власних концепцій, спостережень, висновків, тобто того, із чого саме і складається робота. Згідно приписам МОН України, в кінці кожного розділу наводяться посилання на публікації автора дисертаційної праці, в яких відбито зміст відповідного розділу. Це свідчить про апробацію наукових здобутків дисертанта: все, про що йдеться у розділі, має бути попередньо опубліковано для

ознайомлення науковим загалом. Виходячи із цього не вважаю доцільним щедре самоцитування/самопосилання в тексті дисертації.

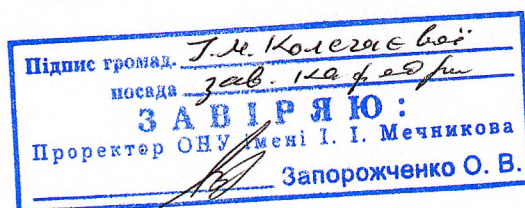
Все вищезазначене у коментарях заохочує до академічної дискусії, дозволяє почути точку зору дисертантки стосовно висловлених тез і не свідчить про суттєву критику на адресу виконаної роботи. Дисертація Н.В.Таценко є завершеним самостійним науковим доробком, в якому повною мірою розкрито заявлену тему «Емпатія в сучасному англomовному дискурсі: когнітивно-синергетичний вимір» і досягнуті всі завдання, що були сформульовані на початку. Робота є кваліфікаційною працею, яка відповідає рівню докторської дисертації за спеціальністю 10.02.04 германські мови. Автореферат і публікації адекватно відбивають спостереження, міркування і висновки виконаного дослідження.

Вважаю, що рецензована дисертаційна робота цілком відповідає пп.10-13 положення «Порядок присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 за спеціальністю 10.02.04 германські мови, а її автор, Таценко Наталія Віталіївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеню доктора філологічних наук за вказаною спеціальністю.

Завідувач кафедри лексикології
та стилістики англійської мови
Одеського національного університету
імені І.І.Мечникова
професор, доктор філологічних наук



[Signature]
І.М.КОЛЕГАЄВА



*Копія одержано 18.06.2018р.
Вчений секретар списку Мор Т.Т. Морозова*